

Nina
Christensen

Centerleder, Center for Børnelitteratur,
Danmarks Pædagogiske Universitetsskole
nc@dpu.dk

Børnelitteratur: Noget andet, og dog det samme

Når børnelitteratur gøres til genstand for et temanummer af et tidsskrift, signaleres det indirekte, at børnelitteraturen har nogle særlige egenskaber, at den er noget "andet". Men på hvilken måde er den noget andet, og hvad er det, man forestiller sig, den adskiller sig fra? Disse spørgsmål skal denne indledningsartikel i meget kort form forsøge at besvare. Jeg gør det ud fra to perspektiver eller påstande: børnelitteratur adskiller sig fra anden litteratur, hvad angår 1) tekstinterne forhold, 2) kontekstbestemte forhold.

Tekstinterne definitioner af børnelitteratur

Som med litteratur generelt gælder det for børnelitteratur, at det ikke er muligt – eller ønskværdigt – at stræbe mod enighed om, hvad litteratur er, men at det trods dette er nødvendigt at forholde sig til definitioner. Jonathan Culler (Culler 1997: 27-33) diskuterer f.eks. forskellige definitioner på litteratur, herunder litteratur som en form for sprog, der henviser til sig selv som sprog, litteratur som en særlig form for tilrettelagt eller komponeret sprog samt litteratur som tekster, der forholder sig til andre litterære tekster. Sådanne definitioner af litteratur ville uden problemer kunne overføres på en stor del af børnelitteraturen, fra nonsensdigtning over børnelitterære klassikere til moderne tekster for børn. Og man hører da også i diskussioner om børnelitteratur med jævne mellemrum det synspunkt fremført, at det ikke er relevant eller interessant at udskille børnelitteraturen fra litteratur generelt: Det centrale er lighederne med almen litteratur, underforstået voksenlitteratur, ikke forskellene.

Som litterat deler jeg langt hen ad vejen denne opfattelse og mener, at man i en række sammenhænge kan forholde sig til litteratur for børn på samme måde, som man gør til litteratur skrevet for voksne. Børn og voksne kan analysere med de tekstanalytiske redskaber, der er udviklet til voksenlitteratur, man kan opnå æstetiske oplevelser gennem børnelitteratur, og alle kan udvikle deres sproglige og menneskelige univers også ved at læse tekster skrevet for børn. Kanoniseringen af en række værker, der oprindeligt er skrevet for børn, understøtter denne påstand, f.eks. Lewis Carrolls *Alice in Wonderland* (1865), H.C. Andersens *Eventyr fortalte for Børn* (1835-42) eller Saint-Exupéry's *Le petit Prince* (1943).

Ikke desto mindre diskuterer børnelitteraturforskere stadig, hvilke tekstinterne faktorer der adskiller tekster for børn fra tekster for voksne. Første fase af denne diskussion var den tyske og svenske "adaptationsforskning" i 1960'erne, hvor man undersøgte, på hvilke måder tekster for børn var tilpasset barnelæseren. Man pegede på fire områder: for det første de tematikker, som litteraturen behandler, for det andet den litterære komposition, for det tredje sprog og stil og endelig tekstens tilrettelæggelse gennem typografi m.v. (Weinreich 2004: 41).

Meget generelt kan man sige, at forskerne opfattede børnelitteraturen som en litteratur, der på disse områder var enklere og derfor tilgængelig for børn. En senere fase i børnelitteraturforskningen pegede under påvirkning af læserorienteret litteraturteori på, at børnelitteratur var noget andet i kraft af, at den implicitte læser er et barn, en tankegang der ligger naturligt i forlængelse af adaptationsteorierne. Torben Weinreich udvikler, bl.a. under indflydelse af Umberto Eco, en definition på børnelitteratur, hvor den formodede læsers kompetencer er i fokus. I Weinreichs perspektiv drejer det sig primært om følgende: barnets faktiske læsefærdigheder (læsekompetencer), dets kendskab til bogen som medie (konventionskompetence), dets almene viden (encyklopædisk kompetence) og endelig dets kendskab til anden litteratur (intertekstuel kompetence). Børnelitteratur er ifølge Weinreich skrevet ud fra en forventning om, at barnet som læser på disse områder ikke endnu har den viden og de færdigheder, den voksne har. Der ligger vel at mærke ifølge Weinreich ikke nogen kvalitetsvurdering i denne bestemmelse af børnelitteraturen.

Børnelitteratur og barndomsopfattelser

Weinreichs definition på børnelitteratur er i dag hyppigt anvendt, men dens udbredelse har også medført en interesse og et behov for at diskutere barndomsopfattelser i forhold til børnelitteratur. Adaptationsforskningen og dens syn på børnelitteratur som en forenklet form for voksenlitteratur forekommer at være knyttet til en opfattelse af barnet som et ufuldstændigt væsen, der sprogligt og litterært endnu ikke er færdigudviklet. Denne tankegang kan man genfinde i litteraturpædagogisk praksis: Børnelitteratur er en form for "umoden" litteratur, som barnet vokser fra, når det er modent til rigtig litteratur forstået som litteratur, der ikke er tilpasset en særlig målgruppe. I historisk perspektiv afspejler denne tankegang en barndoms- og børnelitteraturhistorisk udvikling, der i sin mest ultrakorte og reducerede form kunne lyde således: Omkring midten af 1700-tallet begyndte man at udgive skrifter for børn med det formål, at børn gennem kundskaber skulle dannes til at blive dydige og nyttige borgere i staten: det var altså skrifter der byggede på et ideal om det oplyste og dannede individ. I starten af 1800-tallet udvikledes under inspiration fra tysk romantisk litteratur og filosofi en individopfattelse, hvor bl.a. almuen og barnet var knyttet til en "naturlig", førciviliseret og privilegeret tilstand. Barnet blev set som et særligt væsen knyttet til poesien, naturen og det guddommelige, og derfor blev det også relevant at skabe en litteratur med egne træk og særligt henvendt til barnet. H.C. Andersen og B.S. Ingemann diskuterer f.eks. i deres korre-

spondance, hvad der adskiller en tekst for børn fra en tekst for voksne (Christensen 2005: 100-103). B.S. Ingemann fremhæver de eventyr, hvori han mener at finde "Naivitet, Humor og Lune" og "de livsglade Stemninger og Phantasier", mens han advarer Andersen mod for tidligt at introducere børn til "Livets tragiske Alvor", som han f.eks. mener, det sker i "Den standhaftige Tinsoldat" (Christensen 2005: 102).

Børnelitteratur bygger i vor tid efter min opfattelse på en dobbelthed både i barndoms- og litteratursyn. Barndomsforskning henleder i dag ofte opmærksomheden på børns styrker, deres kompetencer og deres evner til og muligheder for at have indflydelse på deres egen situation. I takt med dette har en del af børnelitteraturen udviklet sig til i mindre grad at forudsætte en læser, som man må tage sproglige, tematiske og stil- og formmæssige hensyn til. En del af børnelitteraturen er imidlertid stadig i høj grad en adapteret eller tilpasset litteratur, der er i overensstemmelse med forventninger, som i høj grad bygger på tidligere tiders litterære konventioner og barndomsopfattelser.

Det børnelitterære reservat

Når børnelitteraturen alligevel ud fra en række perspektiver optræder som en "anden" litteratur, er dette i høj grad kontekstbestemt. Børnelitteraturen udgives på forlagenes børnelitterære redaktioner, den formidles i boghandlernes børneafdelinger, den anmeldes kun i meget begrænset omfang i aviser og tidsskrifter, den har særlige afdelinger på bibliotekerne, og der undervises i meget begrænset omfang i den på universiteter og på pædagog- og lærerseminarer/CVU'er.

Når børnelitteratur ikke inddrages i universiteternes litteraturundervisning, signaleres det indirekte, at området ikke er Litteratur. I 1970'erne var børnelitteraturen under indflydelse af ideologikritikken i en kort periode del af pensum, men den gled ud tilsyneladende med opkomsten af nye teoretiske interesser som dekonstruktion og reader response teori i 1980'erne og 1990'erne. Muligvis åbner vor tids interesse for cultural studies for at børnelitteratur igen betragtes som relevant studieobjekt, altså for en bredere opfattelse af hvilke tekster det er legitimt at arbejde med. På de mellemlange videregående uddannelser, herunder lærer- og pædagoguddannelsen, viser et masterprojekt fra DPU (Rasmussen 2006), at børnelitteratur kun anvendes i undervisningen i yderst begrænset omfang. Med indførelsen af en obligatorisk kanon for gymnasiet og en vejledende kanon for folkeskolen signaleres da også tydeligt, at målet med litteraturundervisning er, at børnene og de unge kommer til at læse litteratur skrevet og udgivet for voksne hurtigst muligt, og læsning af børnelitteratur bliver dermed indirekte blot et middel til at kunne dette.

Noget andet i positiv forstand

Der findes forskere, som i stedet for at tale om børnelitteratur opererer med begrebet “børnelektur”, forstået som den litteratur, børn læser, eller som fokuserer på en skelnen mellem, hvad børn læser frivilligt, som lystlæsning, og det de læser af pligt i skolen (Ewers 2000: 15-31). Sådanne definitioner samt de ovenfor diskuterede peger for mig at se på, at det er umuligt at fremkomme med én definition, der kan anvendes på børnelitteratur i alle kontekster og fra alle historiske perioder. Mere interessant er det at henvise til eksempler på områder, hvor børnelitteraturen i dag er med til at udvikle litteraturbegrebet.

Børnelitteratur er for eksempel en form for litteratur, der i høj grad eksperimenterer med interaktionen mellem skrevet tekst og billeder. Dette kommer bl.a. til udtryk i ordløse billedbøger med eller uden narrative forløb, f.eks. Bente Olesen Nyströms visuelle fortællinger i detaljerede surrealistiske universer. Bøger som disse retter sig ikke udelukkende mod børn og kunne udmærket tænkes anvendt i sprogundervisning. Man finder også tekst-billede-eksperimenter i Dan sklærerforeningens serie af såkaldte billedromaner, hvor forfattere som Pia Juul, Jesper Wung-Sung og Martin Glaz Serup er blevet sat sammen med yngre illustratører med henblik på at skabe relativt korte fortællinger, hvor tekst og illustrationer interagerer (se www.dansklf.dk). På billedbogsområdet ser man generelt en udvikling mod en højere grad af samspil mellem tekst og billeder og en bevægelse mod at henvende sig til en stadig ældre målgruppe, f.eks. i bøger af Dorte Karrebæk og Kim Fupz Aakeson.

Et andet eksempel på børnelitteraturens udforskning af “det litterære” kunne være vor tids fantasy-bølge. Her ser man en kontinuerlig leg med skellet mellem fantasi og virkelighed og dermed indirekte en diskussion af fikcionalitet. Også denne genre har rod i romantikken og dennes etablering af en barndomsforståelse, hvor barnet knyttes til fantasien (Skyggebjerg 2005). Fantasy-bølgen har som bekendt fået stor udbredelse blandt andet i kraft af Harry Potter-bøgerne, men denne bølge har også styrket udbredelsen af værker af bl.a. Josefine Ottesen og Lene Kaaberbøl, der begge var produktive, også før Harry Potter så dagens lys.

Endelig kan man pege på en stadig tematisering af skrift, talt sprog og fortælling inden for børnelitteraturen, måske fordi barnet, igen i forlængelse af romantisk tankegang, ofte opfattes som et individ i mere “naturlig” kontakt med sproget og fortællingen, bl.a. gennem legen. Overalt i Louis Jensens omfattende forfatterskab reflekteres der f.eks. over forholdet mellem sprog, fortælling, individ og verden: Bogstaver og tegn gives meget konkret liv i billedbøgerne *Bogstavskolen* (2002) og *De bortblæste bogstaver* (2001), hvor hovedpersonerne er bogstaver, der flygter ud af bøger for at prøve at begå sig i det virkelige liv. Hos Peter Mouritzen henledes opmærksomheden på sprog og fortælling både i en række nonsensfortællinger på vers, f.eks. *Det gale alfabet* (2003), men også i hans seneste roman *Den sidste dør. Historien om den hemmelige digter* (2006) benytter forfatteren sig af en række meta-

fiktive træk, f.eks. har bogen en række fortællere, der indbyrdes kommenterer og korrigerer hinandens beretninger.

Det må naturligvis bero på den enkelte undervisers vurdering, om man finder det rimeligt at bruge børnelitteratur i sprog- og litteraturundervisningen. Men mit kendskab til ældre og nyere litteratur inden for området får mig til at hævde, at de, der gør det, vil stå over for overraskende mange tekster, der udvikler ikke kun elevernes, men også underviserens litteraturbegreb.

Litteratur

Christensen, Nina (2005): *Barnesjælen. Børnelitteraturen og det romantiske barn*. Kbh.: Høst.

Christensen, Nina (2004): "Metafiktive træk i danske billedbøger: om Louis Jensens *De bortblæste bogstaver* (2001) og *Bogstavskolen* (2002), Kim Fupz Aakesons *Historien* (2000) og Peter Mouritzens *Det gale alfabet* (2003).

I: Christensen, Kampp og Skyggebjerg (2004): *Mod forventning: analyser af nyere børne- og ungdomslitteratur*, Kbh.: Høst, s. 155-177.

Culler, Jonathan (1997): *Literary Theory. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Ewers, Hans-Heino (2000): *Literatur für Kinder und Jugendliche. Eine Einführung*. München: Fink.

Mørch-Hansen, Anne og Jana Pohl (red.) (2006): *Børnelitteratur i tiden*. Kbh.: Høst.

Rasmussen, C.C. (2006): *Børnelitteraturen i læreruddannelsen, pædagoguddannelsen, bibliotekaruddannelsen og skolebibliotekaruddannelsen*. Masterprojekt, Danmarks Pædagogiske Universitet. – Upubliceret.

Skyggebjerg, Anna Karlskov (2005): *Den fantastiske fortælling i dansk børnelitteratur 1967-2003*. Kbh.: Roskilde Universitetsforlag/Center for Børnelitteratur.

Weinreich, Torben (2004): *Børnelitteratur. Mellem kunst og pædagogik*. Kbh.: Center for Børnelitteratur/Roskilde Universitetsforlag, 2. udg.

Weinreich, Torben (2006): *Historien om børnelitteratur. Dansk børnelitteratur gennem 400 år*. Kbh.: Branner & Korch.

Se www.cfb.dk og www.dansklf.dk